

BLI MEDLEM – KLIKK HER! GI EN GAVE – KLIKK HER!

RIKSMÅLSFORBUNDET

språk utviklet i Norge i det 19. og 20. århundre
i bet. 2 av Bjørnson i 1890-årene **ord** -et rekke
språklyder el. bokstaver. **bevegelse** -en

HJEM

OM OSS

ARRANGEMENTER

DET NORSKE AKADEMI

SPRÅKTJENESTER

MÅLFORM I SKOLEN

BUTIKK

KONTAK

Det Norske Akademi

Thorleif Dahls pris

... I ER HER: [HJEM](#) / [AKTUELT](#) / [NORSK OG RUSSISK SPRÅKPOLITIKK – TO ULIKE VERDENER](#)

Norsk og russisk språkpolitikk – to ulike verdener

30/08/2023 AV ODD GUNNAR SKAGESTAD

En sammenligning: Har norsk og russisk språkpolitikk overhodet noe til felles? Noen kjennetegn eller parametere som eventuelt kunne gjøre det mulig å foreta en sammenligning i så måte, finnes knapt.

Å forsøke er likevel en artig utfordring, nettopp hensett til at vi her har å gjøre med to ulike historiske erfaringer, to ulike tankeverdener og to ulike politiske virkeligheter, for bare å nevne noen hovedskiller mellom Norge og Russland.

For Norges vedkommende vekker dette spørsmålet kjente om enn ikke kjære minner:

Denne siden benytter informasjonskapsler (cookies). Les mer om informasjonskapsler og personvern her.

[Cookie Settings](#)
[REJECT](#)
[ACCEPT](#)

- Den *nasjonale* dimensjon, dvs. de antatt norsk-norske språkverdier versus dansk-norske og andre fremmedelementer.
- Den *sosiale* dimensjon, dvs. «de kondisjonertes» språk kontra allmuens ditto.
- *By-land*-dimensjonen.
- *Sentrum-periferi*-dimensjonen.
- *Modernitets*-dimensjonen, dvs. det modernistiske prosjekt kontra presumptivt bakstreverske tradisjonistiske verdier.
- Den *estetiske* dimensjon, dvs. «pent» versus «stygt» språk.

Og vi snakker om en politisering som har kommet til uttrykk i et villnis av statlige diktater. Vi snakker om en serie rettskrivningsreformer (1907, 1917 og 1938 samt den selsomme Gulbrand Lunde-rettskrivningen fra 1942), læreboknormaler (1959) og andre offentlige vedtak. Vi snakker om reformer som har tilsiktet å regulere alt fra grammatikk (så som bøyingsformer av substantiver, adjektiver og verb m.m.), a-ender, diftonger (blaut/bløt osv.), og foretrukne skrivemåter (fram/frem osv.) til prefikser (ansette/tilsette osv.), suffikser (innbydelse/innbyding osv.) samt foretrukne ordvalg (tillatelse/løyve osv.).

Vi snakker om *samnorskpolitikken* i alle dens varianter, og den forsiktige nedtrappingen av samnorskprosjektet som begynte med Vogt-komiteén på

Revolusjon? – Nå, hvor langt er dere kommet med revolutionen her i Norge? – Inntil videre slåss vi om hvordan den skal staves! (Tegning av Ragnvald Blix i satirebladet Exlex, 1919. © Ragnvald og Ida Blix' fond.)

Denne siden benytter informasjonskapsler (cookies). Les mer om informasjonskapsler og personvern her.

[Cookie Settings](#)

[REJECT](#)

[ACCEPT](#)

Vi snakker også om den språkpolitisk motiverte offentlige favorisering av dialekter, sosiolekter og dialekt-lignende ord og ordformer (og tilsvarende forakt for normert talemål), som kommer til uttrykk i allehånde sammenhenger (fremfor alt NRK og skoleverket).

For de russiske revolusjonære var elitens språk en bastion som skulle vinnes, ikke ødelegges. Å tukle med Pusjkins og Dostojevskijs språk var uaktuelt.

Vi snakker endog om et så marginalt og lettere bisart fenomen som kompetansestriden mellom Kulturdepartementet og Norsk Polarinstitutt med hensyn til navnsetting i norske polarområder ...

Så å si hvert eneste ord som du leser, skriver eller selv setter på trykk bærer preg av den språkpolitikken som har gjennomsyret det norske samfunnet gjennom de siste innpå 150 år.

Russland er et annet sted

Kan vi for Russlands vedkommende kjenne igjen noe som har det minste til felles med de ovenfor beskrevne norske språkpolitiske konfliktlinjer eller prosjekter?

Meg bekjent har Russland så lenge landet har eksistert som en enhetlig stat (dvs. de siste henimot 500 år) kun fattet ett eneste språkpolitisk vedtak av en art som på noen måte kan minne om de rettskrivningsreformer som vi i Norge har hatt så flust av. Det gjelder skrivemåten av hankjønns-substantiver, som alle i muntlig tale (nå som før) ender på en konsonant. Inntil 1917 var det imidlertid i skriftlig form eller på trykk obligatorisk å la disse ordene avsluttes med det påhengte symbolet «Ъ» (det såkalte «harde tegnet», på russisk benevnt «tvjorjdyj znak»).

Da Lenin kom til makten, besluttet han at denne skrivemåten skulle avskaffes. Siden dette tegnet var stumt og i praksis overflødig, betydde denne reformen ingen ting med hensyn til uttalen av ordene.

Noen språkpolitikk tilsvarende eller i likhet med det man finner på norsk, eksisterer ikke på russisk.

Noen enkel forklaring på dette kan jeg ikke gi. Blant delforklaringer vil jeg fremheve følgende:

- Mens norsk språkpolitikk har vært en sentral del av den «fornorskingspolitikk» som i sin tid ble fremdyrket som del av 1800-tallets «nasjonsbyggingsprosjekt» med formål å kompensere for det nasjonale mindreverdigheidskompleks, som igjen bunnet i erfaringene fra danskeveldet («400-årsnatten»), har Russland ikke hatt et tilsvarende

Denne siden benytter informasjonskapsler (cookies). Les mer om informasjonskapsler og personvern her.

[Cookie Settings](#)

[REJECT](#)

[ACCEPT](#)

traumatiske spor i russisk historie. Men det skapte ikke noe språk-kulturelt traume. Gjennom hele landets eksistens har russisk tvertom vært hegemoni-språket, og som sådant blitt påtvunget de tallrike minoriteter som ble underlagt det stadig voksende russiske imperiet.

- Til tross for landets enorme areal (over 17 mill. kvadratkilometer) er russisk et påfallende enhetlig språkområde, med minimale dialekt-forskjeller sammenlignet med norsk og andre vest- og sentraleuropeiske språk. Dette skyldes den raske kolonisering som fant sted på 15-1600-tallet, da språket samtidig med stor hastighet spredte seg fra Moskva-området til hele det veldige riket. Følgelig oppstod det kun minimale forskjeller mellom talemålet i landets sentrum og periferier, og det oppstod heller ikke noe grunnlag for eventuell rivalisering av regional karakter med hensyn til detaljer i skriftspråket.
- At landet gjennom hele tsar-tiden, sovjet-perioden og fortsatt i dag har hatt en sterkt sentralisert styreform har trolig også medvirket til en ensrettet skriftkultur med få eller ingen incentiver til å utvikle en splittende språkpolitikk.

Hensynsløs russifisering

Men har da Russland aldri hatt noe språkpolitisk rulleblad? Jo, i høyeste grad, men i en helt annen forstand enn den som er forsøkt belyst i det foregående. Og da taler vi ikke om grammatikk, bøyningsmønstre, ordenes skrivemåte eller noen av de øvrige elementer som vi kjenner igjen fra norsk språkstrid og språkpolitikk.

Vi taler i så måte om forholdet mellom det storrussiske imperiale prosjekt, og landets over 100 nasjonale minoriteter og deres kulturelle aspirasjoner. Bortsett fra en kort periode på 1920-tallet, da bruken av nasjonale minoritetsspråk til en viss grad (av taktisk-ideologiske hensyn) ble tolerert, har Russlands språkpolitikk gjennom alle tider vært en fortelling om hensynsløs russifisering og undertrykkelse av nasjonale minoritetsspråk.

(Noen vil kanskje med en viss rett se en parallell til norske myndigheters fornorskings-politikk overfor landets samiske befolkning og enkelte andre minoritetsgrupper på 1800- og første del av 1900-tallet. Sammenligningen halter likevel noe, da det for Russlands vedkommende handler om en gjennomgående mer hardhendt, omfattende, langvarig og fortsatt vedvarende politikk).

Revolusjonen omfattet aldri det russiske språket

Vi kan også se et slags berøringspunkt med hensyn til den *sosiale dimensjon* i henholdsvis norsk og russisk språkpolitikk, dog med en 180-graders forskjell: I Norge har begrepet «dannet talemål» i nær sagt uminnelige tider vært søkt omgjort til et fiendebilde, fremfor alt i striden for sosial utjevning. Dette til forskjell fra situasjonen i kulturnasjoner flest, hvor kulturen inkludert språket fra middelalder og revolusjonært hold har vært betraktet som en bastion som skulle vares

Denne siden benytter informasjonskapsler (cookies). Les mer om informasjonskapsler og personvern her.

[Cookie Settings](#)

[REJECT](#)

[ACCEPT](#)

Dette gjaldt ikke minst i Russland under Sovjetunionen, hvor revolusjonens program om å «løfte massene» i kulturell henseende også omfattet et språklig dannelsesprosjekt. Eventuell tukling med Pusjkins og Dostojevskijs språk har aldri vært ansett som sosialt akseptabelt eller politisk ønskelig.

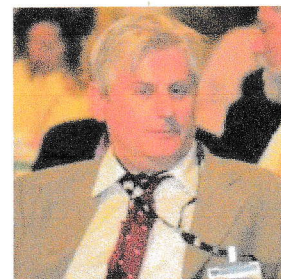
Så vår konklusjon må rimeligvis bli at norsk og russisk språkpolitikk – faktisk eller tilsynelatende – nok kan ha enkelte berøringspunkter, men knapt noe særlig mer når det gjelder substansielt innhold.

Putin viderefører ord-sensuren

Språkpolitikk i vid forstand kan likevel i tillegg også handle om ord, vendinger og idiomer som har vært benyttet for å fremme et gitt ideologisk eller politisk budskap, og som følgelig har vært normdannende for hva som under de rådende regimer eller omstendigheter kunne oppfattes som «politisk korrekt» språkbruk. Dette var noe som særlig kjennetegnet sovjetperioden, da TV-titting og lesing av aviser som «Pravda» og «Izvestija» lett kunne gi déjà vu-fornemmelser med orwellianske «Newspeak»-assosiasjoner.

Den slags språkpolitikk er også merkbar i dagens Russland, hvor Vladimir Putin har nedlagt forbud mot å omtale hans brutale felttog mot Ukraina som «krig», men derimot en «militær spesialoperasjon». Språkpolitikk som ledd i politisk ensretting av befolkningen har vi heldigvis vært forskånet for i Norge. Vel, nesten iallfall. Og svartelisting av tidligere kurante ord og vendinger, som ledd i en omseggripende krenkelses- og kanselleringskultur er (iallfall tilsynelatende) ikke en del av offisiell norsk språkpolitikk.

Odd Gunnar Skagestad er statsviter, diplomat, skribent og forfatter. Fra sitt arbeid som norsk utenriktjenestemann har han inngående kjennskap til Russland, og har skrevet flere bøker om landet.

ARKIVERT UNDER: AKTUELT